

Květinové symboly Velké Británie

Jan Čerovský

Autor věnuje honorář Nadaci Živa

Článek zesnulého přítele Františka Procházký v *Živě* (2004, 5: 216) — Květinové symboly Kanady — mne přiměl k tomu, abych referoval o velké akci, která proběhla v uplynulých dvou letech ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku. Ve středu 5. května 2004 všechny britské deníky (vlivné *The Times* dokonce v úvodníku), národní a regionální televizní stanice a 22 rozhlasových vysílačů BBC oznámily, které rostliny se staly květinovými symboly každého hrabství ve Spojeném království.

Tomuto oznámení předcházela dvouletá akce řízená organizací Plantlife. Největší britská — a dnes i světová Plantlife International — nevládní organizace s posláním chránit všechny formy rostlinného bohatství na jejich přirozených stanovištích přišla s nápadem v r. 2002 — zlatého jubilea panování Jejího královského Veličenstva. Heslem akce bylo: „Vyberte planě rostoucí květinu pro každé hrabství“, s podtitulem „Nápadné a charakteristické květiny jsou mocnými symboly všeho, co je nám drahé“.

Akce vycházela tedy z předpokladu, že britská hrabství mají své specifické planě květiny, které jsou živým vyjádřením jejich genia loci, symbolizují jejich přírodní dědictví a k jeho ochraně mohou povzbuzovat širokou veřejnost. Výzvě k volbě takových symbolů se dostalo široké publicity. O květinách hrabství se psalo v novinách a časopisech, mluvilo v rozhlase a televizi, uvažovalo na procházkách pří-

rodou, stejně se však debatovalo i na večírcích nejvznešenější společnosti až po pivní sedánky v nejzapadlejších hospodách. Což také dokazuje, že Britové mají o přírodu a konkrétně i o rostliny větší zájem a pochopení, než je tomu u nás v České republice.

Z desítek návrhů došlých od jednotlivců i občanských skupin a organizací, od celebrit i zcela obyčejných lidí byly pro každé hrabství a každou velkoměstskou — metropolitní oblast vybrány dva finalisté. V druhém kole, jehož uzávěrka byla 31. října 2003, se opět rozhodovalo volbou vítězného květinového symbolu pro každý ze 109 správních celků Anglie, Skotska, Walesu a Severního Irsku.

Jedno však bylo jasné už po prvním kole hlasování: vyšel z něho absolutní vítěz pro celé Spojené království. Britskou národní květinou se stala cibulovitá rostlina z čel. hyacintovitých — *Hyacinthoides non-scripta* (viz obr.). Patří do příbuzenství ladoněk a dlouho byla také do tohoto rodu řazena pod jménem *Scilla non-scripta*, případně do r. *Endymion* jako *Endymion nutans*. Od vlastních ladoněk se liší bohatým jednostranným hroznem velkých květů (délky 12–20 mm) výrazně trubkovitě zvonkovitého tvaru (anglické jméno je bluebell — modrý zvonek, německé Hasenglöckchen — zajetí zvoneček). Protože nejhustší výskyt má právě v Británii, nazýváme rostlinu hyacintovník britský. Květy se šesti okvětními lístky, na konci trubky nazpět ohnutými, jsou sytě modré

— spíše tmavě a s nádechem do fialova, velmi zřídka růžové nebo bílé. V jednom květenství jich bývá až 16; existuje však půldruhého století starý záznam o exempláři vysokém přes 1 m s 49 květy. Hyacintovník, rozkvétající v dubnu, je pro Brity poslem jara — asi jako pro nás sněženky či bledule. Fytogeograficky je to prvek atlantský, západoevropský. Roste nejčastěji ve vlhkých lesích v pahorkatinách od Portugalska přes Francii a Belgie až do Nizozemska. Zasahuje i do Německa, kde ho však někteří botanici považují pouze za zplánělou rostlinu. Nejlépe se mu daří na britských ostrovech. Patří tam k nejběžnějším druhům a vykazuje pozoruhodně širokou ekologickou amplitudu, a to jak vzhledem ke geologickému podkladu a půdám, tak i k osvětlení či zastínění stanoviště, která jsou jen z malé části zcela přirozená, spíše přírodě blízká nebo dokonce kulturní.

Pro svoji hojnost není hyacintovník britský uveden v britské červené knize (Wigington M. J. Eds.: *British Red Data Books 1, Vascular Plants*, 1999), ani zařazen v knize druhů s roztroušeným výskytem (Steward A., Pearman D. A. a Preston C. D. Eds.: *Scarce Plants in Britain*, 1994). Zákonným nařízením je však od r. 1998 zakázán ve volné přírodě sběr cibulí hyacintovníku k obchodním účelům (což se dříve dost běžně dalo). Od příslušných úředních míst je však možné získat povolení ke sběru semen této ozdobné rostliny stále žádané zahrádkáři, a proto i zahradnickými firmami. Kontrola sleduje trvale udržitelné využívání planě ozdobné rostliny; z důvodů zachování genetické čistoty se nepovoluje odběr ze skotských populací.

Rostlina je však ohrožena i genetickou korozi. Od 17. stol. se v britských zahradách totiž pěstuje příbuzný hyacintovník španělský (*Hyacinthoides hispanica*), který proniká i do volné přírody a s domácím hyacintovníkem britským vytváří křížence *Hyacinthoides hispanica* × *non-scripta*.

V březnu 2003 vyhlásila organizace Plantlife celostátní průzkum výskytu hyacintovníků a vyzvala i k jejich ochraně. Závěrečná zpráva byla vydána jako samostatná brožura (Plantlife: *Bluebells for Britain*, 2004). Vyhlášeatelé dostali na 4 500 hlášení. Ta umožnila získat přesné informace o výskytu původního (autochtonního) i nepůvodního (allochtonního) druhu a jejich kříženců, jakož i vyvodit závěry pro ochranu domácího druhu a jeho biotopů. Doporučuje se hyacintovník španělský i hybridy hubit nejen ve volné přírodě, ale také v zahradách! Nežádoucí jedinci mají být ihned po odkvětu vykopáni, po dobu jednoho měsíce sušení na slunci a poté odumřelé rostliny zkompostovány. Zajímavé a také typické pro britské poměry je upozornění, že ničit nežádoucí rostliny můžete pouze na pozemku, jehož jste vlastníky, případně se souhlasem vlastníka.

Věnujme nyní trochu pozornosti dalším rostlinám, které si za symboly vybrala lidovým hlasováním jednotlivá hrabství či velkoměsta. Škoda, že přitom nelze jít do

Hyacintovník britský (Hyacinthoides non-scripta) se stal národní květinou celého Spojeného království. Na britských ostrovech roste hojně v lesích (snímek je z národního parku New Forest v jižní Anglii), ale i v různých otevřených trávnících a dokonce i na mořském pobřeží. Místy se jím zjara jeho lokality doslova modrají

hlubších detailů: byly by zajímavé nejen po stránce botanické, ale i kulturně historické.

Ve zdrcující většině jde o planě rostoucí rostliny. Výjimky jsou pouze dvě. V anglickém hrabství Lancashire zvolili v souladu s legendární středověkou heraldickou tradicí domu Lancasterů botanicky blíže nedefinovanou plnokvětou rudou růží. Na ostrově Man v Irském moři, proslulém mírným a vlhkým podnebím s naturalizovanými subtropickými rostlinami, si vybrali — bez bližšího druhového určení — zámořskou fuchsii.

Jinak byly voleny vesměs druhy autochtonní květeny. Zase však jsou výjimky, tentokrát čtyři. Archeofyt (nepůvodní druh, zavlečený už před r. 1492) mák vlčí (*Papaver rhoas*) se stal květinou hrabství Essex. Ovšem jde o květinu z dávných pověstí a pověr proslavenou i v krásné literatuře (Clement Scott), symbol ztrát v první světové válce i následné dobročinnosti, před několika lety vyhlášenou za květinu roku v celé Velké Británii. V anglickém hrabství Nottinghamshire byl vybrán šafrán podzimní (*Crocus nudiflorus*) zdobící záplavou fialových květů louky na aluvii řeky Trent. Původem z jihozápadní Evropy byl nejpravděpodobněji do Anglie přenesen známými středověkými bylináři a zahradníky — benediktiin-

Výskytem omezený pouze na skalnaté údolí Cheddar Gorge je hvozdík sivý (*Dianthus gratianopolitanus*), zákonem chráněná rostlina z britské červené knihy, květinový symbol hrabství Somerset (vlevo dole). U nás tento vzácný druh mírného pásma střední a západní Evropy roste roztroušeně v západních, severních a středních Čechách: snímek je z Českého krasu (Císařská rokle) ♦ V britském hlasování o květinách hrabství byl nejčastěji volen náprstník červený (*Digitalis purpurea*). Zvolily si jej anglické hrabství Leicestershire, skotské Argyll, waleské Monmouthshire (Sir Fynwy) a město Birmingham. Západoevropský atlantský druh je dost běžně rozšířený po celých britských ostrovech, kde je autochtonní: u nás v ČR se už přes 100 let spontánně šíří (vpravo dole)

skými mnichy z burgundského kláštera v Cluny.

Čtyři hrabství si vybrala za svůj květinový symbol náprstník červený (*Digitalis purpurea*, obr.), tři zvonek okrouhlostý (*Campanula rotundifolia*). Kdybychom počítali podle rodů, nejpočetněji je zastoupena prvosenka (*Primula*) — ovšem ve čtyřech různých druzích. Jsou to prvosenka jarní (*Primula veris*) ve třech anglických hrabstvích, po jednom pak prvosenka bezlodyžná (*P. vulgaris*) v Devonu a prvosenka vyšší (*Primula elatior*) v Suffolku. Jako čtvrtý druh pak velmi pohledná endemická prvosenka skotská (*P. scotica*) v hrabství Caithness.

Jak by se dalo očekávat, v zastoupení čeledi bezkonkurenčně zvítězili rostlinní aristokraté — vstavačovité (*Orchidaceae*): 9 zástupců. V hrabství Bedfordshire vybrali i od nás známý točič včelonosný (*Ophrys aptera*); na rozdíl od našich poměrů tam není žádnou vzácností — hojně se vyskytuje na různých stanovištích, masově (avšak přechodně) např.

v opuštěných lomech, ale i na okrajích cest a dokonce prý i na městských rumišťích! Obyvatelé skotských Western Isles si zvolili tamní endemický prstnatec plamatý hebridský (*Dactylorhiza maculata* subsp. *hebridensis*). Je to jediný z vybraných taxonů na úrovni poddruhu. Zato severoirský Belfast má za svoji květinu celý rod — hlodáš (*Ulex*), na britských ostrovech rostoucí ve třech druzích.

Na britských ostrovech s jejich dosud rozlehlými zbytky rašeliníšť a atlantských vřesovišť nepřekvapuje mezi rostlinnými symboly hojně zastoupení čel. vřesovcovitých (*Ericaceae*). Jde o celkem 7 druhů

Křivatec český (Gagea bohemica) se v Británii stal senzačním objevem 70. let minulého století a r. 2004 rostlinným emblémem waleského hrabství Radnorshire (Sir Faesyfed). Patří mezi nejčasnější jarní květy: snímek je z Pítkovické stráně v Praze a zobrazena je Gagea bohemica subsp. bohemica. Jedinci z jediné waleské lokality byli odlišeni jako G. bohemica subsp. gallica: mají užší, výrazně zašpičatělé okvětní lístky

Anglickému hrabství Staffordshire jako květinový symbol stačil vřes obecný (*Calluna vulgaris*). Jeho obyvatelé jsou prý na tuto rostlinu patřičně hrdí (vlevo nahoře) ♦ Těloje bahenní (*Parnassia palustris*), severoeurasijský cirkumpolární druh, v Evropě v poslední době silně ustupuje. Jen málokde ji lze ještě spatřit v tak velkém množství a pěkném rozkvětu, jako na pobřeží Atlantiku. Však si ji také za svůj rostlinný symbol vybrala přímořská hrabství anglické Cumberland a skotské Sutherland, vpravo nahoře. Snímky J. Čerovského

Podle mého soudu je to výrazem obliby skalek mezi obyvateli Spojeného království: sám jsem měl příležitost navštívit na anglickém venkově rodinné farmy, jejichž hospodářům při náročné dřině ještě vybýval čas na údržbu skalky, za níž by se nemusel stydět žádný špičkový český alpínkář.

Přítom mezi poslední zmiňovanými jsou jak rostliny velmi běžné — sasanka hajní (*Anemone nemorosa*) v anglickém hrabství Middlesex, violka žlutá (*Viola lutea*) v skotském Selkshire, tak i zákonem chráněné vzácnosti z nejvzácnějších. Příkladem může být hořec jarní (*Gentiana verna*) v anglickém hrabství Durham, kde má svůj jediný britský výskyt v legendárním Upper Teesdale. Ve waleském Caernarvonshire (Sir Gaernarfon) volili lilijku pozdní (*Lloydia serotina*) — slavnou Snowdon lily — jedinou britskou jednoděložnou skutečně alpskou rostlinu.

Do méně početné skupiny málo nápadných rostlin je možno řadit dvě okoličnatky — rostliny z čel. miříkovitých (*Apiaceae*). Proč třeba waleské Carmarthenshire (Sir Gaerfyrddin) vybralo kmín přeslenitý (*Carum verticillatum*): snad jako upomínku kdysi krajně dominujících, dnes mizejících pastvin? Mezi rostlinnými symboly jsou také dva trávovitého vzhledu. Z pravých trav to je tomkovice vonná (*Hierochloa odorata*) ve skotském hrabství Kinross. Zajímavý je výběr chmele otáčivého (*Humulus lupulus*) ve známém hrabství Kent. Pěstovaná užitková rostlina, podle botaniků v plané formě v Anglii rozhodně původní, heraldicky není v hrabství žádné novum. Objevuje se v erbu města Tonbridge a po celém hrabství tradičně dekoruje výčepy místních hostinců.

Zajímavý je také rostlinný emblém hlavního města. Stala se jím vrbovka úzkolistá (*Epilobium angustifolium*). Tato kdysi vzácná lesní bylina (do poloviny 19. století ji většina botaniků považovala za zahradní rostlinu, která příležitostně zplahuje — Mabey R.: Flora Britannica, 1996) se stala úspěšným pionýrským invazním druhem narušených až ruderalních stanovišť. Jedna z jejích invazí se udála právě v Londýně na ruinách po německém bombardování za 2. světové války. Odtud pochází její lidové jméno bombweed (doslova bombový plevel), ale obyvatelé Londýna ji pojímali i jako symbol života vítězího nad zkázou. Vrbovka úzkolistá se dostala až do finále v i Manchesteru, kde ji — jistě překvapivě — porazil suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*).

V dlouhé řadě britských regionálních a místních rostlinných emblémů najdeme i jedno bohemikum — druh naší červené knihy, zejména rostlinomilným Pražanům dobře známý krivavec český (*Gagea bobemica*, viz obr.). Pro britskou flóru byla tato rostlina poprvé objevena až v letech 1974–78 v severowaleském národním parku Snowdonia na lokalitě Stanner Rocks v hrabství Radnorshire (Sir Faesyfed). To si také zvolilo za svoji květinu v angličtině nazvanou Radnor lily. Objev byl svého času v Británii prvořadou botanickou senzací. Jeho historii, téměř detektivní, poutavě popisuje P. Marren (Britain's Rare Flowers, 1999). Místo, kde se ve Walesu krivavec český vyskytuje, je proslulá a bohatá botanická lokalita. Pro překvapivý pozdní objev na takovém místě má Marren následující vysvětlení: rostlina kvete již koncem zimy, dlouho předtím, než na lokalitu přicházejí botanici „turisté“.

Ještě před vyhlášením konečných výsledků jsem o akci připravil krátký referát pro rozhlasový pořad Meteor. Závěrem byli posluchači dotázáni, jakou by navrhli českou národní květinu. Došlé odpovědi doporučovaly samé skromné květinčky — že by ta naše národní povaha? Jednoznačně vítězila materídouška. Co o tom soudíte vy? Já bych to považoval za dobrý návrh.

Vzácnou a vysoce ceněnou planou ozdobnou květinou je v Anglii koniklec obecný (*Pulsatilla vulgaris*). V ČR se tento druh nevyskytuje. Snímek je z hrabství Cambridgeshire, kde dnes přetrvává nejméně lokalit. Spolu s tímto hrabstvím si jej za rostlinný emblém vybralo ještě hrabství Hertfordshire

v 9 hrabstvích. Tři si vybrala kyhanku sivo-listou (*Andromeda polifolia*). Zatímco v Strattfordshire volili zcela prostý vřes obecný (*Calluna vulgaris*, obr.), dvě jiná anglická hrabství sáhla po vzácnostech z červené knihy: v Cornwallu byl vybrán úhledný druh tamních hadcových skalek vřesovec cornwallský (*Erica vagans*) a v Dorsetu rovněž pohledný vřesovec brvitý (*E. ciliaris*).

Symbyly britských hrabství a velkoměst se stalo 91 různých rostlin. Z tohoto počtu jich je 22 zařazeno v britské červené knize, 18 mezi rostlinami zřídkačnými (scarce) a 7 je úplně chráněno zákonem. Byly vesměs voleny rostliny nápadné a ozdobné, které by se dobře vyjímaly — a v mnoha případech skutečně vyjímají — v okrasných zahradách. A mezi nimi je zase velké procento zvláště vhodných pro alpína.